

УДК 55 (09)

В.І. Павлишин¹, А.В. Виршило²

¹ Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення
ім. М.П. Семененка НАН України
03142, м. Київ, Україна, пр-т Акад. Палладіна, 34
E-mail: V.I.Pavlyshyn@gmail.com

² Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут "Інститут геології"
03022, м. Київ, Україна, вул. Васильківська, 90
E-mail: antvi@ukr.net

НАТАН ІЛЛІЧ ГІНЗБУРГ (1917–1984) – ЗАСНОВНИК СУЧАСНОЇ ПРИКЛАДНОЇ МІНЕРАЛОГІЇ (ДО 100-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)

фото

Н.І. Гінзбург був лідером у галузі мінералогії й геохімії родовищ рідкісних металів, розширив та поглибив учення про пегматити. Вчений створив потужну школу прикладної мінералогії, в якій найбільше розвивав три її розділи — пошукову мінералогію, технологічну мінералогію, вчення про нові види мінеральної сировини.

Ключові слова: Н.І. Гінзбург, рідкісні метали, пегматити, прикладна мінералогія.

Натан Ілліч Гінзбург відомий як видатний радянський мінералог, фахівець у галузі мінералогії, геохімії і геології родовищ рідкісних елементів, талановитий організатор науки в системі Міністерства геології СРСР.

У 1982 р. після блискучої доповіді в Закарпатті, присвяченої проблемам регіональної та прикладної мінералогії, Н.І. Гінзбург завітав до Києва. Часу було обмаль — учений поспішав на засідання. Проте приділив декілька годин, щоб помилуватися Хрещатиком. Насправді ж він улаштував змістовну екскурсію гінзбурзькими місцями Києва для одного з авторів цього нарису. До 1917 р. велика родина Гінзбургів входила до десятки найзаможніших в Україні, багато зробила для розвитку економіки та освіти краю. Під час цієї екскурсії Натан Ілліч розповів також, що інтерес до мінералогії й геохімії оселив у його серці О.Є. Ферсман. Саме до Олександра Євгеновича його, тоді ще хлопчика, привів батько Ілля Ісакович. Зустріч була доленосною — він став мінералогом.

Натан Ілліч Гінзбург (в науковому світі — Анатолій Ілліч) народився 1 березня 1917 р. у Петрограді в сім'ї видатного геолога, одного з організаторів Геолкома України (1918). У п'ятнадцятирічному віці Натан влаштувався на тимчасову роботу до Всесоюзного науково-дослідного інституту мінеральної сировини (нині ВІМС, Всеросійський науково-дослідний інститут мінеральної сировини ім. М.М. Федоровського), куди повернувся вже у 1956 р., щоб організувати й очолити великий колектив мінералогів-прикладників.

Наукову роботу почав під керівництвом В.І. Крижановського, коли ще був студентом Московського геологорозвідувального інституту (нині Російський державний геологорозвідувальний університет ім. С. Орджонікідзе), який закінчив 1940 р. Далі була війна.

Н.І. Гінзбург пішов на фронт, брав участь у бойових діях, отримав нагороди. Після важких поранень був демобілізований і повернувся до наукової роботи у Москві: спочатку в Інститут геологічних наук АН СРСР (1942—1944), згодом у Мінералогічний музей ім. О.Є. Ферсмана (1944—1956). Цей період роботи Натана Ілліча знаменний вельми продуктивними результатами мінералого-геохімічних досліджень рідкіснометалевих пегматитів, успішним захистом кандидатської (1945) та докторської (1955) дисертацій. У них яскраво засвітилася здатність автора органічно й талановито поєднувати науку та практику.

За участь у відкритті та підготовці до промислового освоєння великого вузла рідкіснометалевих пегматитів ученого удостоєно Державної премії СРСР.

У 1956 р. Н.І. Гінзбурга запросили до ВІМС Міністерства геології СРСР для організації сектора рідкісних елементів і створення наукових засад міцної бази рідкіснометалевої сировини. Ці дослідження супроводжувалася відкриттям нових родовищ і вчений був удостоєний другої Державної премії СРСР.

1967 р. Н.І. Гінзбург очолив відділ мінералогії ВІМС; 1976 р. — Наукову раду з нових методів мінералогічних досліджень (НСОММИ) при відділі науки Міністерства геології СРСР. На цих посадах він проявив себе як чудовий організатор наукової роботи та генератор нових ідей. Щедро допомагала йому широка ерудиція, поєднана з умінням точно вловити головне у складних проблемах мінералогічної науки, що обумовлювало та забезпечувало актуальність і плідність досліджень.

Н.І. Гінзбург — автор близько 300 наукових публікацій *. Серед них ґрунтовні статті з мінералогії та геохімії рідкісних елементів, фундаментальні праці, в яких він був одним зі співавторів: "Генезис эндогенных рудных месторождений" (1968) і тритомна монографія "Рудные месторождения СССР" (1974).

* Основные научные труды А.И. Гинзбурга ; Сост. Н.Э. Коростелева, Н.И. Брянчанинова, И.Г. Малахова / Геологический институт РАН, available at: <http://scirus.benran.ru/higeo/view-record.php?tbl=person&id=622>

Натан Ілліч вельми успішно проявив себе як ініціатор, науковий редактор та автор 35 випусків серії наукових видань "Геология месторождений редких элементов" (1958—1968). Деякі статті з цієї серії згодом переросли в монографії, де він напрацював основні засади вчення про рідкіснометалеві родовища, створив класифікацію родовищ рідкісних елементів, в основу якої поклав формаційний тип і масштабність зруденіння.

Серед розмаїтої наукової спадщини Н.І. Гінзбурга за особливою мінералогічною значущістю виокремлюються два напрями — вчення про пегматити та прикладна мінералогія.

Глибокі дослідження пегматитових мінералів у поєднанні з ідеями й поняттями, якими оперує геологія пегматитів, дали змогу йому разом з учнями та колегами створити нове уявлення про гранітні пегматити, їхню рудоносність та мінералогічну спеціалізацію в тісному зв'язку з глибинністю утворення, яка відображена у відповідних формаціях і субформаціях пегматитів. Цей новий підхід щодо вивчення пегматитів і його результати викладено у монографії "Основы геологии гранитных пегматитов" (співавт. І.Н. Тимофеев, Л.Ф. Фельдман, 1979), вони свідчать про вагомий внесок професора у вчення про пегматити за післяферсманівський період.

Однак найважливішим уподобанням професора Н.І. Гінзбурга була прикладна мінералогія. Він активно розвивав три основні її розділи — пошукову мінералогію, технологічну мінералогію, вчення про нові види мінеральної сировини. Весь комплекс досліджень, спрямований на вилучення з мінералів і мінеральних асоціацій інформації, необхідної для напрацювання критеріїв пошуку та оцінки родовищ корисних копалин і мінералогічних методів пошуків доцільно, на думку Н.І. Гінзбурга, назвати новим терміном — пошукова мінералогія. Теоретичною основою останньої Натан Ілліч вважав учення про типоморфізм мінералів, яке всіляко розвивав відповідно до потреб геологорозвідувальної справи. Всю глибину й значущість мінералогічних досліджень, спрямованих на підвищення ефективності пошуково-розвідувальних робіт, Н.І. Гінзбург спільно із В.І. Кузьмінім і Г.О. Сидоренко, виклав у архіважливій монографії, яка й донині ні на гран не втратила свого значення — "Минералогические исследования в практике геологоразведочных работ" (1981).

Завершимо цей короткий нарис цитатою з рецензії на книгу: *"Выход в свет книги "Минералогические исследования в практике геологоразведочных работ" — значительное событие в современной минералогии. Ее авторский коллектив во главе с лидером прикладной минералогии, неутомимым пропагандистом ее идей и представленный проф. А.И. Гинзбургом широко известен в нашей стране своими многочисленными работами в области поисковой и технологической минералогии. Эти новые термины, совсем недавно вошедшие в нашу науку, но уже получившие широкое признание, как бы символизируют новый этап развития минералогических знаний, непосредственно связанный с возросшей фундаментальностью*

минералогии среди других наук о Земле ... Остается выразить надежду, что изложенные в книге идеи найдут широкое понимание и поддержку на всех уровнях геологической службы страны" (Полезная книга по прикладной минералогии / В.И. Павлишин, А.Н. Платонов. — Минерал. журн. — 1982. — 4, № 3).

У вересні 1984 р. в Одесі повним ходом працювала Всесоюзна конференція з мінералогічної кристалографії. Натан Ілліч був її активним учасником, хоча на обличчі проглядалася не властива йому втома. Час проведення конференції добігав кінця, однак він у супроводі А.Г. Жабіна вилетів до Москви. 15 вересня 1984 р. надійшла сумна звістка, що радянська наука понесла важку втрату — помер великий мінералог Натан Ілліч Гінзбург. На його честь названо два нових мінерали: гінзбургіт, натаніт.

Особливо яскраво професійні й шляхетні людські якості Н.І. Гінзбурга проявилися під час його відвідувань Києва (1979—1984), коли його запросили для роботи в першому складі редакційної колегії "Минералогического журнала" (з 2003 р. — "Мінералогічний журнал").

Назавжди запам'ятався Натан Ілліч як неперевершений діагност мінералів, пристрасний колекціонер, об'єктивний критик і неупереджений офіційний опонент, як добра, щира і чуйна Людина.

Надійшла 26.05.2017

*В.И. Павлишин*¹, *А.В. Вирило*²

¹ Институт геохимии, минералогии и рудообразования
им. Н.П. Семеново НАН Украины
03142, г. Киев, Украина, пр-т Акад. Палладина, 34
E-mail: V.I.Pavlyshyn@gmail.com

² Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко
Учебно-научный институт "Институт геологии"
03022, г. Киев, Украина, ул. Васильковская, 90
E-mail: antvi@ukr.net

НАТАН ИЛЬИЧ ГИНЗБУРГ (1917—1984) — ОСНОВАТЕЛЬ СОВРЕМЕННОЙ ПРИКЛАДНОЙ МИНЕРАЛОГИИ (К 100-ЛЕТИЮ СО ДНЯ РОЖДЕНИЯ)

Н.И. Гинзбург был лидером в области минералогии и геохимии месторождений редких элементов, расширил и углубил учение о пегматитах. Ученый создал мощную школу прикладной минералогии, в которой развивал преимущественно три ее раздела — поисковую минералогию, технологическую минералогию, учение о новых видах минерального сырья.

Ключевые слова: Н.И. Гинзбург, редкие металлы, пегматиты, прикладная минералогия.

*V.I. Pavlyshyn*¹, *A.V. Vyrshylo*²

¹ M.P. Semenenko Institute of Geochemistry, Mineralogy
and Ore Formation of the NAS of Ukraine
34, Acad. Palladin Ave., Kyiv, Ukraine, 03142
E-mail: V.I.Pavlyshyn@gmail.com

² Taras Shevchenko Kyiv National University
Educational-Scientific Institute "Institute of Geology"
90, Vasylkivska St., Kyiv, Ukraine, 03022

E-mail: antvi@ukr.net

NATHAN ILYICH GINZBURG (1917—1984) — A FOUNDER OF MODERN
APPLIED MINERALOGY (ON THE 100TH ANNIVERSARY OF HIS BIRTH)

Natan (Anatoly) I. Ginzburg was the leader in the field of mineralogy and geochemistry of deposits of rare elements, has extended and deepened the teachings on pegmatites. He has created a powerful school of applied mineralogy, in which he developed mainly three of its sections — exploratory mineralogy, technological mineralogy, science about new types of mineral raw materials.

Keywords: N.I. Ginzburg, rare metals, pegmatites, applied mineralogy.